

Csepeli György

ARTCADIA
műhely

A festő szeme

Lieber Erzsébet *A létező és a lehetséges* című kiállításának megnyitó beszéde

The painter's eye

The opening speech of Erzsébet Lieber's exhibition "The existent and the possible"

Csepeli György

Artcadia, ú.f. 3 (1), 86–91. (2024)

Absztrakt

Csepeli György, szociálpszichológus, szociológus, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, az ELTE Társadalomtudományi Karának professor emeritusa, az ELTE Szociológiai Doktori Iskolájának Interdiszciplináris Társadalomkutatások Programját vezeti. Kutatói munkájában elsősorban azok a kérdések foglalkoztatják, amelyek a nemzeti tudat, az előítéletek, társadalmi egyenlőtlenségek szociológiai és szociálpszichológiai vizsgálatához kapcsolódnak, illetve újabban a technológia (információs társadalom, mesterséges intelligencia) gazdasági-társadalmi hatásait elemzi. 2024 márciusában Lieber Erzsébet Munkácsy-díjas képzőművész kiállítását az itt közzétett beszéddel nyitotta meg a kaposvári Vaszary Képtárban.

kulcsszavak: szem, teremtés, kiállítás, végtelen, genesis

Abstract

György Csepeli is a social psychologist, sociologist, doctor of the Hungarian Academy of Sciences, professor emeritus of the ELTE Faculty of Social Sciences, head of the PhD Program in Interdisciplinary Social Research of the ELTE Doctoral School of Sociology. His research focuses on topics related to the sociological and sociopsychological study of national identity, prejudice and social inequalities, and more recently on the socio-economic impact of technology (information society, artificial intelligence). In March 2024, he opened the exhibition of Munkácsy Prize-winning artist Erzsébet Lieber at the Vaszary Gallery in Kaposvár, with the speech published here.

keywords: eye, creation, exhibition, infinite, genesis

Az eleven emberi test számos módon kapcsolódik a természethez, melynek része, éppen úgy, mint ahogyan a természethez tartozóak a flóra és a fauna egyedei és nemei. A szem a fény, a színek, az alakok meg- és felismerésére szolgál, a fül révén a test a hangokról értesül, ahol a mozgás és az egyensúlyi érzékelésének központja is van. A bőr a testet övező közegről informál, míg az orr a szagokra, a nyelv az ízekre érzékeny.

A festő kitüntetett érzékszerve a szem, mellyel lát, nemcsak néz. Most, itt, ebben a kiállítóterben Lieber Erzsébet képeit látjuk, az ő szemével nézzük, amit ő lát, egyedül és különlegesen a sok lehetséges kép között.

Lieber képei mintha a teremtés első két napján készültek volna. Az első napon a föld még pusztá volt és üres. Majd lett világosság, és lett sötétség. A második napon Isten a vizek közepén szilárd boltozatot teremtett, s ami a boltozat fölé került, az lett az ég, ami a boltozat alá, ott lett a tenger, melyből kiemelkedett a szárazföld.

Tudjuk persze, hogy a teremtés hét napon át tartott. A harmadik napon zöldellő növények, magot rejtő gyümölcsöket termő fák jelentek meg a Földön. A negyedik napon elvált egymástól a nappal és az éjszaka. Az ötödik napon a föld, a víz és a levegő megtelt az élőlények sokaságával. A hatodik napon Isten a maga képmására és hasonlóságára megteremtette az embert, férfinak és nőnek, akiknek megparancsolta, hogy „Legyetek termékenyek, szaporodjatok, töltsétek be a földet és vonjátok uralmatok alá. Uralkodjatok a tenger halai, az ég madarai és minden állat fölött, amely a földön mozog.”

Lieber mozgalmasságú, színes, kontrasztos képei a keletkezés titkaira kérdező kérdések, melyekre a tartalmas választ nekünk, a hatodik napon teremtett férfiaknak és nőknek kell megadnunk, akiket Isten elűzött a Paradicsomból. A képeken, melyeket itt látunk magunk körül, még nincs semmi,

amit érzékelni lehetne, s nincs senki, aki érzékelhetne. Csak víz, fény, világosság és sötétség.

A festő szeme a látszat mögé tekint. A végtelen, a ki-meríthetetlen, a határtalan és ezért meghatározatlan létet idézve a festő már látja, amit a létbe később, a teremtés hatodik napját követően lépő ember kényszerül látni. Szomorú a történet. Kezdetét Anaximandrosztól tudjuk, aki egyetlen fennmaradt töredékében azt mondja, hogy „amiből a dolgok létrejönnek, szükségszerűen abba kell pusztulniuk is, hisz bűnhődniük kell és megítéltetniük jogtalanságukért az idő rendelése szerint.”

Lieber filozófiailag tudatosan nem a teljességet mutató képeinek vonzereje, mai szóhasználattal mondva, „sex appeal”-je onnan való, hogy a teremtéstörténet folytatásának jelenné sűrűsödő eddigi pillanatait emeli és menti ki az időből. A folytatás demiurgosza már nem Isten, hanem mi, a teremtményei, akiknek bűnhődniük kell.

1. Lieber Erzsébet: *Első nap 1-2.*, 2024. objektív festmény, képegység, 170 x 70 cm

2. Lieber Erzsébet, *A létező és a lehetséges*, kiállítási enteriőr, 2024, Vaszary Képtár, Kaposvár

A képek ürje nyitva hagyja a kérdést, hogy bűnhődésünk oka nem a keletkezésbe szükségszerűen kódolt pusztulás-e, mely az előbb születetteket bűnössé teszi az ártatlannak született később születettekkel szemben, vagy valami más, aminek már nincs köze az idő rendelése szerint bekövetkező megítélhetettséghez, de annál inkább van köze az emberi sorshoz, melynek rettenetes mozgatója a jó és a rossz választására egyaránt lehetőséget adó szabadság.

Még nincsenek ott az emberek a képeken, de mi, akik már ott élünk, ahol egykor csak víz, fény és levegő volt, tudjuk, hogy a hatodik napra elkészült földi világ paradicsomi kertjében az első emberpár, Ádám, a férfi, és Éva, a nő nem maradhatott.

A gyümölcsfákkal teli kertben az első emberpár csak egyetlen fa gyümölcséből nem ehetett, de a kígyó hamis ígéretének engedve Éva evett a gyümölcsből, s adott belőle Ádámnak is. A történet, mint tudjuk, csúnya véget ért. A megbántódott Úr az asszonyhoz így szólt: „Megsokasítom terhességed kínjait. Fájdalmak közepette szüled gyermekeidet. Vágyakozni fogsz férjed után, ő azonban uralkodni fog rajtad.” A férfinak pedig ezt mondta: „Mivel hallgattál az asszony szavára és ettél a fáról, jóllehet megtiltottam, hogy egyél róla, a föld átkozott lesz miattad. Fáradsággal szerzed meg rajta táplálékodat életed minden napján. Tövis és bojtortjánt terem számodra. A mező fűvét kell enned. Arcod verítékével eszed kenyeredet, amíg vissza nem térsz a földbe, amiből lettél. Mert por vagy és a porba térsz vissza.” A mindannyiunk számára jól ismert jelenet végén az Úr elégedetten konstataálta, hogy „az ember olyan lett, mint egy közülünk, ismer jót és rosszat, de nem fogja kinyújtani kezét, hogy az élet fájáról is vegyen, egyék és örökké éljen.” Kiűzván az emberpárt Éden kertjéből, hogy megakadályozza visszatérésüket, az Úr az élet fájához vezető útra a kerubokat és egy fenyegető tüzes kardot állított.

Ez a történet véget ért, de elkezdődött egy új történet, mely még ma is tart. A festői pozíció, miként a gyermekszülésen és a férj utáni vágyakozáson túli sok más foglalatosság, a huszadik századi nyugati világban egyre inkább megnyílt a nők előtt, még ha sok esetben továbbra is ott maradt az üvegplafon, mely megakadályozza a nőket abban, hogy a férfiakkal egyenlő esélyekkel indulhassanak a korábban kizárólag vagy főként férfiak számára fenntartott pályákon. Az üvegplafon, Bucher Katalin író nő szellemes leírása szerint a következőképpen működik: „Végy egy maréknyi bolhát, akik jó nagyot ugranak, tedd őket egy befőttesüvegbe, és zárd le egy átlátszó celofánnal! A bolhák egy ideig folyton beleverik magukat a plafonba, ám rövid idő elteltével megtanulják, hol van a határ. Ezután már nem akarnak kiugrani, nyugodtan levehated a tetőt, a bolhák nagy része nem fog rájönni arra, hogy elmúlt a veszély, bátran ugorhat magasabbra is. A női karrier is hasonló a bolhacirkuszhoz. Egyszerűen helyettesítsd a bolhákat a nőekkel, a dunsztosüveget a munkahellyel, a celofánt a társadalmi lehetőségekkel!”

A magyar képzőművészetben a huszadik század második felében nevet szerzett alkotók névsorán végigtekintve azt látjuk, hogy a nők a festészetben áttörték az üvegplafont. Köztük van Lieber Erzsébet, akinek munkásságát 2019-ben az emberi erőforrások minisztere Munkácsy-díjjal ismerte el. Képei, melyeket itt látunk, magukért beszélnek, Lieber Erzsébet szemével látjuk, amit nélküle aligha láthatnánk. Nietzsche találó észrevétele, hogy a festő egy vízesést látva nem a durván és zabolátlanul lezúduló víz tömegét, hanem az abban ficáncoló nagyobb és kisebb cseppek játékát látja, s festi le, kimentve az időből a múltó pillanatot. A természet, ha nem a festő szemével látjuk, vak, süket, hátborzongatóan idegen táj, ahol „a rókáknak van vackuk, az ég madarainak van fészük, de az Emberfiának nincs hova fejét hajtania.”

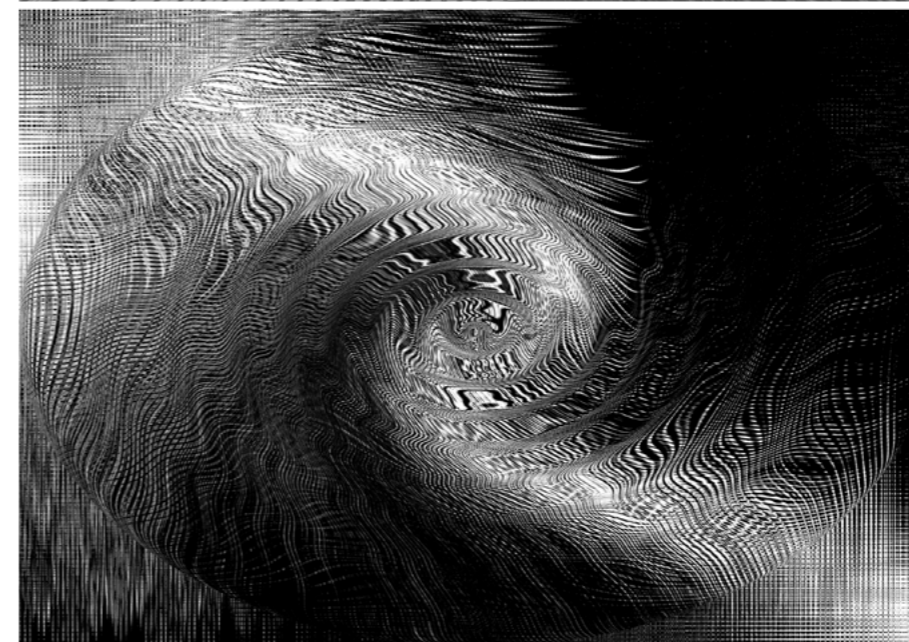
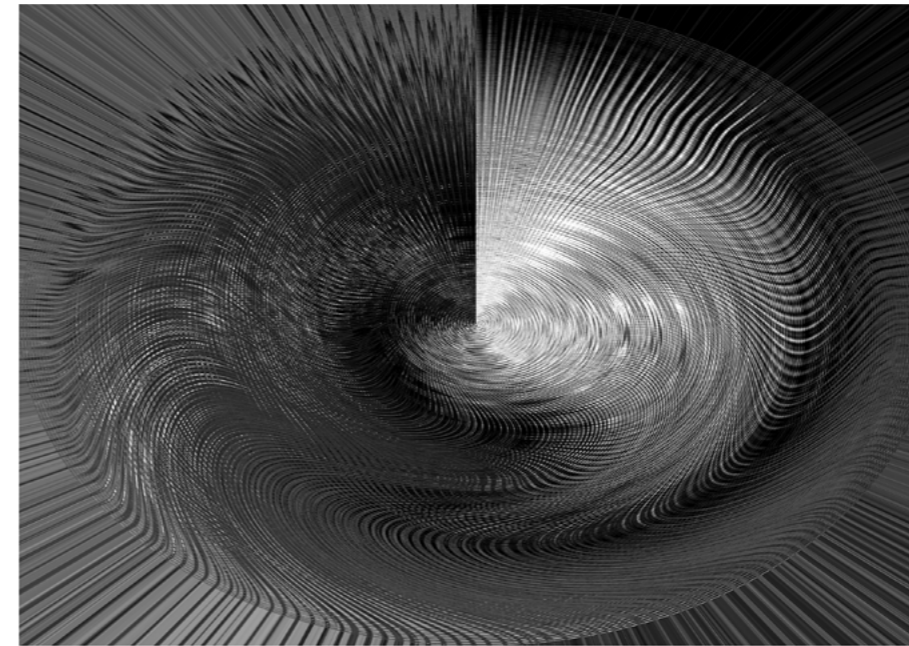
Ezen a ponton érdemes feltennünk a mai gender-vitákon túlmutató kérdést, nevezetesen azt, hogy van-e jelentősége annak, hogy a körülöttünk látható képek festőjének szeme női agyba közvetítette az ingereket, melyek nyomán a képek megszülettek. Lieber egyik neves hazai kortársával, Vojnich Erzsébettel nemrég találkozáva megkérdeztem tőle, hogy van-e a női festészet, vagy maradva a bibliai narratívánál, a nemeket megkülönböztető isteni átoknak lehet-e olyan következménye, hogy a nő, amikor fest, mást lát, mint a férfi? Vojnich szerint a festő neme nem számít, amit a festő szeme meglát, az túl van a születés szeszélye által kiosztott nemi különbségen, nem a férfi, nem a nő, hanem az ember fest. Lieber Erzsébet szeme az emberé, aki visszaköveteli a természetet, melyet más emberek elragadnak, elpusztítanak, romlásba taszítanak. Ezek a képek felszólítanak arra, hogy keressük meg a helyet magunknak, ahol fejünket lehajthatjuk, hajlékot találjunk magunknak a transzcendentális hajléktalanságban, amire Isten ítélte bennünket, akár férfinak, akár nőnek születtünk.

A cikkre a Creative Commons 4.0 standard licens alábbi típusa vonatkozik: [CC-BY-NC-ND-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Képjegyzék

1. Lieber Erzsébet: *Első nap 1-2.*, 2024. objektív festmény, képegyüttes, 170 x 70 cm
2. Lieber Erzsébet: *A létező és a lehetséges* kiállítási enteriőr, 2024. Vaszary Képtár, Kaposvár
3. Lieber Erzsébet: *Szingularitás 2. és 4.*, 2021-2024. számítógépes grafika, giclée nyomtatás 100 x 140 cm

3. Lieber Erzsébet:
Szingularitás 2. és 4., 2021-2024.
számítógépes grafika, giclée
nyomat 100 x 140 cm